

نقش انسجام خانواده در تبیین رفتارهای پر خاشگرا نه فرزندان

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۱/۳۱

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۳/۱۹

فرشته میرزایی کوتنایی*^۱، عباسعلی حسین‌خانزاده^۲، فرهاد اصغری^۳، ایرج شاکری‌نیا^۴

چکیده

زمینه و هدف: در هر جامعه، سلامت کودکان و نوجوانان و بهداشت روانی آنها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است تا از نظر روانی و جسمی سالم بوده و بتوانند نقش اجتماعی خود را بهتر ایفا کنند. بنابراین توجه به عوامل تأثیرگذار بر این گروه از جامعه که بخش عمده‌ای از جمعیت هر جامعه‌ای را تشکیل می‌دهند، یکی از مباحث توجه‌برانگیز روان‌شناسان در دهه‌های اخیر است. هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه انسجام خانواده و پر خاشگری فرزندان است.

روش: طرح پژوهش توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری شامل تمامی دانش‌آموزان دختر پایه پنجم مشغول به تحصیل در دبستان‌های دولتی شهر ساری در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ است، که تعداد ۲۵۴ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب گردیدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه انسجام خانواده سامانی (۱۳۸۱) و پرسشنامه پر خاشگری شهیم برای کودکان دبستانی (۱۳۸۵) استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که بین انسجام خانواده با ابعاد پر خاشگری جسمی، رابطه‌ای، واکنشی، و پر خاشگری کل همبستگی منفی و معناداری وجود دارد. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که حدود ۱۷ درصد از واریانس متغیر پر خاشگری توسط متغیر انسجام خانواده قابل پیش‌بینی است.

نتیجه‌گیری: بر اساس نتایج این پژوهش می‌توان استنباط کرد که خانواده‌های بهنجار و منسجم، فرزندان را تشویق می‌کنند به تأثیر احتمالی رفتار خود بر دیگران فکر کنند. در نتیجه در این خانواده‌ها، فرزندان کدهای اخلاقی را با احتمال بیشتری درون‌سازی می‌کنند.

کلیدواژه‌ها: انسجام خانواده، پر خاشگری، فرزندان

۱. *نویسنده مسئول: دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران (Fereshteh.mirzaei62@gmail.com)

۲. دانشیار، گروه روان‌شناسی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

۳. استادیار، گروه مشاوره، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

۴. استادیار، گروه روان‌شناسی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

مقدمه

بی‌شک، شکل‌گیری شخصیت و منش و رفتار هر فرد تحت تأثیر وراثت و محیط زندگی شخص است ولیکن، درصد قابل توجهی از رفتار انسان‌ها اکتسابی است و در اثر یادگیری به‌خصوص در دوران کودکی شکل می‌گیرد. قشر عمده‌ای از جمعیت کشورمان را کودکان و نوجوانان تشکیل می‌دهند. به همین سبب شناخت مسائل و مشکلات رفتاری این قشر، یکی از مباحث توجه‌برانگیز روان‌شناسان در دهه‌های اخیر است. آنها معتقدند که هیچ رفتاری بدون علت و مقدمه بروز نمی‌کند، بلکه معلول چندین عامل زمینه‌ساز است که مهم‌ترین آن، محیط زندگی نامساعد خانواده است. تجربه‌ای که فرد در اوایل زندگی در خانه با خانواده‌اش و به طور کلی با والدین خود دارد، به عنوان عوامل مهم و تعیین‌کننده فرایند تنظیم و سازش‌یافتگی شخص در طی دوران بلوغ و زندگی آینده وی هستند (۱). خانواده، نخستین و مناسب‌ترین مکان نقش‌پذیری و کانون اصلی پرورش کودک است و مانند سیستم پویایی عمل می‌کند که اعضای آن پی‌درپی با هم در تعاملند و متقابلاً بر همدیگر اثر می‌گذارند. اختلال در عملکرد این نظام، موجب اختلال در رفتار اعضای آن می‌شود به طوری که وجود الگوهای نامناسب در خانواده، روابط نادرست والدین با کودک از نظر مهرورزی و عاطفی، روابط خانوادگی گسسته و ناپایدار و عدم انسجام بین اعضای خانواده، تأثیرات مخربی در روحیه کودک به‌جا می‌گذارد. کودک در چنین محیطی، بیش از حد تحریک‌پذیر، مضطرب، پریشان و خودسرزنش‌گر می‌شود و موجبات رشد الگوهای رفتار خصومت‌آمیز و پرخاشگرانه در کودک فراهم می‌گردد (۲). در واقع پرخاشگری، احساس‌های منفی نشان داده شده توسط فردی است که در شرایط تنیدگی‌زا قرار دارد (۳). از این رو، خانواده منسجم که ارتباط عاطفی عمیق بین اعضای آن وجود دارد، به عنوان یک عامل حفاظتی و واسطه‌ای در کنش‌وری روانی سالم کودکان و نوجوانان نقش مهمی ایفا می‌کند (۴، ۵ و ۳).

پرخاشگری، از جمله مشکلات رفتاری است که حاصل خانواده‌های مشکل‌دار و ساختار ناسالم و ارتباط نامطلوب

والدین با فرزندان است (۶) و در میان واکنش‌های هیجانی، به دلیل پیامدهای فردی و اجتماعی‌اش توجه بسیاری از روان‌شناسان و جامعه‌شناسان را به خود جلب کرده است (۷). پرخاشگری را رفتاری تعریف کرده‌اند که هدف آن صدمه زدن به خود یا به دیگری باشد. آنچه در این تعریف حائز اهمیت است قصد و نیت رفتارکننده است. یعنی یک رفتار آسیب‌زا در صورتی پرخاشگری محسوب می‌شود که از روی قصد و عمد به منظور صدمه زدن به دیگری یا به خود انجام گرفته باشد (۸). پرخاشگری می‌تواند به صورت رفتار آشکار فیزیکی و کلامی^۱ مانند رفتارهای خصمانه، هل دادن، پرتاب اشیاء و... باشد یا به شکل تهدید به انجام این اعمال به صورت کلامی و خصمانه مانند ناسزاگویی، تحقیر کردن، مسخره کردن و داد و فریاد صورت گیرد. پرخاشگری همچنین می‌تواند به دو صورت واکنشی^۲ و پیش‌فعال^۳ بروز یابد. پرخاشگری واکنشی یا خصمانه پاسخی تهاجمی به یک تهدید و یا تحریک مانند، اقدامات تلافی‌جویانه مشخص می‌شود؛ در حالی که، پرخاشگری پیش‌فعال به عنوان رفتاری که پیش‌بینی‌کننده پاداش و منافع درک شده است، تعریف می‌شود (۹). در مواردی که پرخاشگری به صورت به هم زدن روابط اجتماعی، رفاقت بین افراد، طرد و مزوی کردن سایر کودکان به عمد از گروه و در نهایت آزار و اذیت او از طریق پخش شایعات و بدگویی و یا وادار کردن افراد به قطع ارتباط با فرد مورد نظر بروز یابد، به آن پرخاشگری رابطه‌ای^۴ می‌گویند.

اگرچه توجه کمی به رفتار پرخاشگرانه دخترها شده است، اما پرخاشگری در میان دخترها پدیده جدیدی نیست. شواهدی وجود دارد که، اعمال پرخاشگرانه دخترها رو به افزایش است (۱۰ و ۱۱). برخی از دانشمندان بر این باورند که دخترها می‌توانند بسیار پرخاشگرتر باشند، اگرچه به ندرت پرخاشگری فیزیکی ابراز می‌کنند (۱۲). بیشتر پژوهش‌ها نشان داده‌اند که دخترها به

1. Physical and Verbal
2. Reactive
3. Proactive
4. Relational Aggression

علت تحول هوشی زودتر و مهارت اجتماعی و با توجه به ضعف جسمی نسبی با احتمال بیشتری از پرخاشگری رابطه‌ای و کلامی در روابط میان‌فردی استفاده می‌کنند (۱۳). با این حال، پرخاشگری فیزیکی توسط دختران در حال تبدیل شدن به یک موضوع شایع‌تر در رسانه‌ها، پژوهش‌ها و دادرسی‌های ویژه نوجوانان است (۱۱). دخترها برای کسب احترام و قدرت از پرخاشگری فیزیکی استفاده می‌کنند. با این وجود، پرخاشگری فیزیکی دخترها هنوز هم کمتر از پسرها است (۱۱ و ۱۴). بی‌تردید شیوع پرخاشگری در فرزندان باعث نگرانی پدران و مادران و اولیای مدارس شده است. اگر پرخاشگری در سنین کودکی تحت کنترل قرار نگیرد، در سنین بعدی به‌خصوص در دوران بلوغ شدت بیشتری می‌یابد. هارپر^۱، در پژوهش خود به این نتایج دست یافت که کودکان پرخاشگر بیشتر مستعد ابتلا به مشکلات رفتاری درون‌نمود و رابطه‌ای هستند و در دوران بلوغ، آنها به احتمال زیاد رفتار ضداجتماعی نشان می‌دهند (۱۵). افزون بر این، بروز رفتار پرخاشگرانه در کودکی عاملی برای پیامدهای منفی شامل طرد همسالان و سازش‌نایافتگی اجتماعی، افزایش احتمال ترک تحصیل و رفتارهای پرخطر در نوجوانی و بزرگسالی است (۱۶ و ۱۷). به دلیل اهمیت محیط اولیه کودک در بروز مشکلات رفتاری آینده فرزندان، پژوهشگران برقراری محیطی گرم، صمیمی و منسجم در خانواده و رابطه محبت‌آمیز بین والدین و فرزندان را عاملی در جهت کاهش پرخاشگری کودکان می‌دانند (۱۸ و ۱۹).

انسجام، به عنوان یکی از ساختارهای پرنفوذ خانواده، بعد مهمی برای تلاش جهت درک متقابل در میان اعضای خانواده است (۲۰). خانواده منسجم، توسط جو خانوادگی حمایتی و تفاهم و درک اعضای آن شناخته می‌شوند، که اعضای آن تمایل به درک و کمک برای برطرف کردن نیازها و دغدغه‌های افراد خانواده دارند (۲). پیوند و تعهد عاطفی، گرمی روابط و عواطف حاکم بر خانواده‌های منسجم در فرزندان آنها این احساس را به وجود می‌آورد که مورد پذیرش والدین هستند و

والدین نسبت به خواسته‌های آنها حساس و مسئولند (۲۱). به طبع کودکی که در خانواده‌ای منسجم پرورش می‌یابد، گرمی روابط و عواطف و عشق و علاقه موجود و احساس مسئولیت و تعهد اعضا را به یکدیگر احساس می‌کند و در نتیجه خودش نیز در قبال خواسته‌های بقیه اعضا احساس تعهد می‌کند (۲۲). علاوه بر این، خانواده حمایت‌گر می‌تواند منبع بازخورد خزانه‌های شناختی، هیجانی و رفتاری باشد، به‌طوری که کودکان و نوجوانان در شرایط مختلف می‌توانند با شیوه‌ای مؤثر برخورد کنند (۲۳). بررسی‌های انجام شده توسط رزمی (۱۳۸۳) و جمشیدی (۱۳۸۴) در زمینه انسجام خانواده گویای آن هستند که انسجام خانواده و میزان گرمی یا محبت والدین همواره دارای پیامدهای مثبتی برای فرزندان بوده است (۲۴). در این راستا نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که وجود انسجام، کاهش تعارض و پشتیبانی خانواده باعث افزایش سازش‌یافتگی روانی فرزندان (۲۵)، کاهش پرخاشگری (۲۷، ۲۶ و ۲۸) بهبود رفتار اجتماعی (۲۹) و مشکلات رفتاری برون‌نمود کمتر فرزندان (۳۰) می‌شود. یافته‌های مطالعات انجام شده، وجود رابطه معنادار و منفی میان انسجام خانواده و پرخاشگری فرزندان را تأیید می‌کنند (۳۱، ۳۲ و ۳۳). حاجی‌زاده، در پژوهش خود بر روی دانش‌آموزان ابتدایی و والدین آنها نشان داد که بین تعارض والدین که یکی از ابعاد انسجام خانواده است با پرخاشگری فرزندان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ بدین نحو که هر چه روابط زناشویی ضعیف‌تر باشد، بر رابطه والدین با فرزندان تأثیر گذاشته و ارتباط عاطفی کمتر می‌شود و به دنبال آن کودکان با افزایش اختلال‌های رفتاری چون پرخاشگری مواجه می‌شوند (۳۴). در همین رابطه، نتایج پژوهش نوروزی، حاکی از تأثیر مثبت سبک رفتاری خانواده‌های منسجم، صمیمی و پاسخگو، و تأثیر منفی سبک رفتاری خانواده‌های بی‌تفاوت و مستبد و آشفته بر سلامت روانی دانش‌آموزان و رفتارهای پرخاشگرانه است. همچنین در تحلیل رگرسیون نشان داده شده است که خانواده‌های منسجم، صمیمی و پاسخگو قادر به پیش‌بینی پرخاشگری فرزندان به‌طور معناداری هستند (۳۵). در

1. Harper

دارد؟ آیا انسجام خانواده می تواند پرخاشگری فرزندان را پیش بینی کند؟.

روش

الف) طرح پژوهش و شرکت کنندگان: این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی است. جامعه آماری شامل تمامی دانش آموزان دختر پایه پنجم مشغول به تحصیل در دبستان های دولتی شهر ساری در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ است، که تعداد آنها ۱۳۵۸ دانش آموز بود. از این جامعه، تعداد نمونه ۲۵۴ نفر با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای چند مرحله ای انتخاب شده اند.

ب) ابزار پژوهش

۱. پرسشنامه انسجام خانواده سامانی (۱۳۸۱): جهت سنجش انسجام خانواده از این ابزار استفاده شد. این پرسشنامه بر اساس مجموعه ای از متون موجود درباره همبستگی و با اقتباس از مدل ترکیبی السون (۱۹۹۹) به وسیله سامانی در سال ۱۳۸۱ تهیه شده است (۳۹). این آزمون دارای ۲۸ گویه است و در مقابل هر گویه طیف لیکریتی (کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم و کاملاً مخالفم) وجود دارد. برای هر گویه نمره ای از ۱ (برای کاملاً موافقم) تا ۵ (برای کاملاً مخالفم) در نظر گرفته شده است. بیشترین نمره قابل اکتساب در این آزمون ۱۴۰ و کمترین نمره ۲۸ بود. مطالعه مقدماتی رضویه و سامانی (۱۳۷۹) به نقل از (۳۹)، درباره این مقیاس بر اساس ۸ عامل (همبستگی با پدر، مادر، مدت تعامل، مکان، تصمیم گیری، ارتباط عاطفی، روابط زناشویی و رابطه والدین با فرزندان)، حاکی از کفایت این مقیاس برای ارزیابی همبستگی فرد با والدین بود. ضریب آلفا ۰/۹۰ و ضریب پایایی برای کل مقیاس ۰/۷۹ گزارش شده است (۳۹). در پژوهش حاضر نیز جهت تعیین پایایی از روش آلفای کرونباخ استفاده شد و مقدار آن ۰/۶۰ به دست آمد.

۲. پرسشنامه پرخاشگری شهیم (۱۳۸۵): برای بررسی پرخاشگری کودکان دبستانی از این پرسشنامه استفاده شد. این پرسشنامه دارای ۲۱ گویه چهار گزینه ای در زمینه پرخاشگری رابطه ای و

همین راستا، رضایی و چراغی در پژوهش خود در میان ۸۰ دانش آموز دختر دبیرستانی نشان دادند که بین انسجام خانواده با پرخاشگری رابطه منفی و معناداری وجود دارد (۳۶). لوسیا و برسلا نیز در پژوهش خود به این نتایج رسیدند که انسجام خانواده و تعارض درون خانواده پیش بینی کننده مشکلات رفتاری کودکان از جمله پرخاشگری است (۳۷). همچنین سطح بالای انسجام خانواده، محافظ مشکلات رفتاری کودکان است. به همین منظور نتایج یافته های شارما و جوشی نیز نشان داد که وجود انسجام و روابط حمایتی بین اعضای خانواده، سازماندهی بهتر محیط خانواده و همبستگی اعضا با حفظ استقلال فردی با سازش یافتگی اجتماعی رابطه مثبت و معنادار و با رفتارهای پرخاشگرانه رابطه منفی و معنادار دارد. همچنین محیط خانواده پیش بینی کننده قوی سازش یافتگی و پرخاشگری فرزندان است (۲۳). در این خصوص سیجستیم و همکاران، هم در پژوهش خود با هدف تعیین اثر انسجام خانواده بر رفتار پرخاشگرانه به این نتیجه دست یافتند که اثرات کم تا متوسط انسجام خانواده پایین با سطوح بالاتر پرخاشگری، قانون شکنی و سطوح پایین تر رفتار اجتماعی رابطه دارد (۳۸). نتایج پژوهش تایلر، مریلس، گوک-موری، شیرلو و کامینگز نیز در این زمینه حاکی از آن است که بین پرخاشگری نوجوانان و انسجام خانواده رابطه منفی و معناداری وجود دارد. همچنین انسجام خانواده پیش بینی کننده قوی پرخاشگری فرزندان به ویژه دخترها است (۲۶).

با توجه به نقش مهم خانواده و الگوهای ارتباطی و عاطفی حاکم بر آن و پیامدهای نامطلوب پرخاشگری در حال و آینده و وجود خلأ پژوهشی در این زمینه، مانند تمرکز بیشتر بر پسران در مقایسه با دختران، محدود بودن پژوهش در این سنین، عدم وجود پژوهشی که به طور مستقیم رابطه انسجام خانواده و پرخاشگری فرزندان را مورد بررسی قرار دهد، پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش رابطه انسجام خانواده و پرخاشگری فرزندان در سنین دبستان (پایه پنجم) و در بین دانش آموزان دختر با تأکید بر نقش خانواده، درصدد پاسخدهی به این مسئله اساسی است که آیا بین انسجام خانواده و پرخاشگری فرزندان رابطه وجود

پایایی از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید. ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۹۱ و ضریب آلفای کرونباخ برای پرخاشگری جسمانی، رابطه‌ای و واکنشی کلامی به ترتیب ۰/۸۴، ۰/۹۰ و ۰/۸۲ به دست آمد.

نتایج

جهت بررسی ارتباط انسجام خانواده با پرخاشگری و ابعاد آن، از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد که نتایج مربوط به آن در جدول شماره ۱ نشان داده شده است.

آشکار و دارای سه خرده‌مقیاس پرخاشگری جسمانی (۷ گویه)، پرخاشگری واکنشی کلامی و پیش‌فعال (۶ گویه) و پرخاشگری رابطه‌ای (۸ گویه) است که توسط معلم تکمیل می‌شود (۴۰). در پژوهش شهیم، ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۹۱ و بسیار مطلوب است. ضریب آلفای کرونباخ برای پرخاشگری جسمانی، رابطه‌ای و واکنشی کلامی به ترتیب ۰/۸۵، ۰/۸۹ و ۰/۸۳ است. ارزیابی روایی این پرسشنامه با استفاده از تحلیل عامل با محور اصلی و به دنبال آن چرخش مایل گویه‌ها، منجر به استخراج سه عامل با ارزش ویژه بیشتر از ۱ گردید و ۰/۵۹ واریانس را تبیین نمود (۴۰). در پژوهش حاضر به منظور تعیین

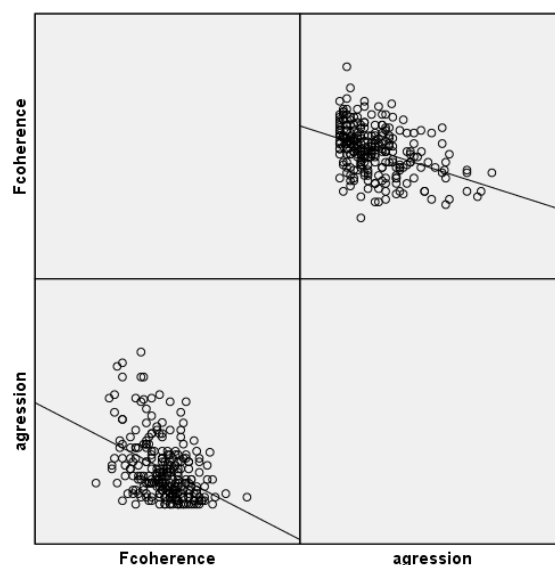
جدول ۱. نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون میان انسجام خانواده و پرخاشگری و ابعاد آن

متغیرها	انسجام خانواده
پرخاشگری جسمی	۰/۲۸**
پرخاشگری رابطه‌ای	۰/۳۴**
پرخاشگری واکنشی	۰/۴۲**
پرخاشگری	۰/۴۱**

*P≤0.01

رگرسیون چندگانه با روش ورود همزمان استفاده شد. پیش از ارائه نتایج رگرسیون، جهت بررسی پیش‌فرض وجود رابطه خطی بین متغیرهای مستقل و وابسته از نمودار پراکندگی استفاده شد. نمودار زیر نتایج بررسی این پیش‌فرض را نشان می‌دهد.

نتایج جدول بالا نشان می‌دهد که بین انسجام خانواده با ابعاد پرخاشگری (جسمی، رابطه‌ای، واکنشی) و پرخاشگری کل همبستگی منفی و معنادار وجود دارد. جهت بررسی قابلیت پیش‌بینی پرخاشگری فرزندان از روی انسجام خانواده، از آزمون

نمودار ۱. نمودار پراکندگی انسجام خانواده و پرخاشگری

۱۰ بود. بنابراین پیش فرض همخطی چندگانه داده‌ها نیز تأیید شد. آماره دوربین واتسون برای سنجش عدم همبستگی درونی مشاهدات استفاده می‌شود. این مقدار بین صفر تا چهار در نوسان است و هر اندازه به مقدار دو نزدیک تر باشد مناسب تر است. در این آزمون مقدار آماره برابر با $1/806$ است که به مقدار دو نزدیک است و حاکی از عدم همبستگی درونی مشاهدات است (جدول شماره ۲).

همان گونه که مشاهده می‌شود، نمودار حاکی از وجود رابطه خطی میان متغیرها است. در گام بعدی جهت بررسی استقلال خطاها از آزمون دوربین- واتسون استفاده شد. بر اساس یافته‌های حاصل از این آزمون، متغیرهای مطالعه بین $1/5$ تا $2/5$ بود؛ از این رو این پیش فرض آزمون نیز تأیید شد. به منظور بررسی عدم وجود هم خطی چندگانه، از ضریب عامل تورم واریانس استفاده شد بر اساس داده‌های این آزمون، ضریب عامل تورم کمتر از

جدول ۲. نتایج آزمون‌های دوربین- واتسون و ضریب عامل تورم واریانس

متغیر	آماره دوربین- واتسون	ضریب عامل تورم واریانس
انسجام خانواده و پرخاشگری	$1/806$	$1/000$

پس از بررسی پیش فرض‌های تحلیل رگرسیون، جهت بررسی قابلیت پیش‌بینی پرخاشگری از روی انسجام خانواده از آزمون تحلیل رگرسیون همزمان استفاده شد.

جدول ۳. شاخص‌های تحلیل واریانس یک‌راهه جهت بررسی معناداری کل مدل رگرسیون

مدل	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجموع مجزورات	F	P	R	R ²	SE
رگرسیون	$7/815$	۱	$7/815$	$52/404$	$0/000$	$0/415$	$0/172$	$0/468$
باقیمانده	$37/582$	۲۵۲	$0/149$					
کل	$45/397$	۲۵۳						

متغیر پیش‌بینی کننده: انسجام خانواده   متغیر ملاک: پرخاشگری

همبستگی و $P < ۰/۰۰۱$ و $F = ۵۲/۴۰۴$ و ۱۲۵۰ مقدار مجذور همبستگی نشان می‌دهد که حدود ۱۷ درصد از واریانس متغیر ملاک توسط متغیر پیش‌بین قابل پیش‌بینی است.

با توجه به نتایج جدول بالا که نتایج تحلیل رگرسیون با شیوه ورود همزمان را نشان می‌دهد و به منظور تعیین سهم متغیر انسجام خانواده (متغیر پیش‌بین) بر واریانس پرخاشگری (متغیر ملاک) انجام گرفته است، داده‌های مربوط به پیش‌بینی این عامل با استفاده از انسجام خانواده نشان می‌دهد که این متغیر پیش‌بین معناداری برای پرخاشگری است ($۰/۱۷۲ =$ مجذور ضریب

جدول ۴. شاخص‌های تحلیل رگرسیون چندگانه با روش ورود همزمان

متغیر	ضرایب استاندارد نشده	خطای معیار	ضرایب استاندارد شده	t	سطح معناداری
	B		β		
مقدار ثابت	۳/۱۵۶	۰/۲۳۳		۱۳/۵۳۲	۰/۰۰۰
انسجام خانواده	-۰/۰۱۸	۰/۰۰۲	-۰/۴۱۵	-۷/۲۳۹	۰/۰۰۰

محیط خانواده منجر به عدم بروز مشکلات رفتاری چون پرخاشگری فرزندان می‌شود.

نتایج پژوهش نوروژی، حاکی از تأثیر مثبت سبک رفتاری خانواده‌های منسجم، صمیمی و پاسخگو، و تأثیر منفی سبک رفتاری خانواده‌های بی‌تفاوت و مستبد و آشفته بر سلامت روانی دانش‌آموزان و رفتارهای پرخاشگرانه است (۳۵). در همین راستا امانیان، وصالی، دارابی و اسدی، در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که هر چه میزان ارتباط عاطفی و ابراز عواطف در میان اعضای خانواده بیشتر باشد، اعضا نسبت به حل مسائل و مشکلات همدیگر مسئول باشند و از عهده نقش‌ها و وظایف خود نسبت به برطرف کردن نیازهای روزمره و احساسی همدیگر برآیند، از میزان بروز رفتارهای پرخاشگرانه کاسته می‌شود (۳۱).

نتایج پژوهش آل-کویسی و ترکی، نیز حاکی از آن است که انسجام بالا و تعارض کمتر در خانواده‌های کودکان بدون مشکلات رفتاری و انسجام کم و تعارض بالا در خانواده‌های کودکان مبتلا به مشکلات رفتاری وجود دارد (۴۲). سیجستیم و همکاران نیز در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که اثرات کم تا متوسط انسجام خانواده پایین با سطوح بالاتر پرخاشگری، قانون‌شکنی و سطوح پایین تر رفتار اجتماعی همراه است (۳۸).

یافته‌های جدول ۴، ضریب تأثیر انسجام خانواده ($\beta = -۰/۴۱۵$) با توجه به آماره‌های t را نشان می‌دهد، که این متغیر قادر است با ۹۹ درصد اطمینان تغییرات مرتبط با پرخاشگری را در افراد گروه نمونه پیش‌بینی نماید. بدین ترتیب، یافته‌های به دست آمده از توان پیش‌بینی پرخاشگری فرزندان از روی انسجام خانواده حمایت کردند.

بحث

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه انسجام خانواده با پرخاشگری فرزندان انجام شد. نتایج یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که همبستگی منفی و معناداری بین انسجام خانواده با ابعاد پرخاشگری جسمی، پرخاشگری رابطه‌ای، پرخاشگری واکنشی و پرخاشگری کل وجود دارد. بنابراین، یافته‌ها از وجود ارتباط بین انسجام خانواده با پرخاشگری فرزندان حمایت کردند، به این معنا که انسجام خانواده بالا با پرخاشگری کمتر فرزندان همراه است. این یافته‌ها با نتایج بسیاری از پژوهش‌های خارجی و داخلی از جمله (۴۴، ۴۳، ۱، ۵، ۲۲، ۲۷، ۲۸، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۴۱، ۴۲) همسویی دارد. همسویی بین یافته‌های پژوهش حاضر و پژوهش‌های دیگر نشان‌دهنده این واقعیت است که انسجام خانواده و عدم تعارض و تنش در

در تفسیر رابطه به دست آمده می‌توان این‌گونه استنباط نمود که انسجام خانواده به توانایی خانواده برای همکاری و حمایت اعضای خانواده از یکدیگر به عنوان منابع عاطفی در دسترس که به‌ویژه والدین برای فرزندان فراهم می‌کنند اشاره دارد. در چنین خانواده‌ای، حمایت، صفا و صمیمیت، مهارگری و نظارت والدین بر رفتار فرزندان بیشتر است؛ درگیری کمی بین اعضا و در میان والدین وجود دارد؛ جلسات بحث گروهی جهت عقد گشایی، تخلیه احساسات، و تفاهم جمعی تشکیل می‌شود و تمایلات تهاجمی بیشتر سرکوب می‌شود. از این‌رو وجود چنین شرایطی در درون هر خانواده به الگوهای ارتباطی مؤثر در آن خانواده منجر می‌شود. کودکان بهتر می‌توانند از سیستم‌های حمایتی خانواده استفاده کنند و فرصت می‌یابند بدون نگرانی و ترس از تنبیه و سرزنش به ابراز وجود پردازند و در موارد لازم از طریق رفتارهای منطقی و سازش‌یافته از حقوق خود دفاع کنند. علاوه بر این، کودکان مهارت‌های ارتباطی مؤثر را با مشاهده عملکرد صحیح والدین در روابط زناشویی و روابط والدین با خودشان از طریق تقلید و همانندسازی می‌آموزند و آنها را درون‌سازی می‌کنند. این امر به نوبه خود سبب می‌شود کودکان از راهبردهای مناسب در مواجهه با تعارض ها و موانع و مشکلات موقعیتی استفاده کنند و در روابط بین فردی با دیگران کمتر از رفتار پرخاشگرانه استفاده کنند.

همچنین نتایج پژوهش حاضر نشان داد که پرخاشگری فرزندان توسط انسجام خانواده قابل پیش‌بینی است که این یافته با نتایج پژوهش‌های داخلی و خارجی از جمله (۱، ۵، ۲۳، ۲۶، ۲۷، ۳۱، ۳۲، ۳۵، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶) همسو است. همه این پژوهش‌ها مؤید آن هستند که انسجام خانواده به‌طور معناداری قادر به پیش‌بینی پرخاشگری فرزندان است.

نتایج پژوهش حق‌دوست، ابادری، عباس‌زاده و درتاج رابری با هدف بررسی تأثیر عوامل خانواده بر رفتارهای بهداشتی پرخطر دانش‌آموزان حاکی از آن است که همبستگی و صمیمیت بین اعضای خانواده به‌ویژه فرزندان و والدین، خانواده گرم با حمایت قوی، پیوندهای قوی بین پدر و مادر و فرزندان،

رابطه منفی معناداری با رفتارهای بهداشتی پرخطر از جمله پرخاشگری دارد. در مقابل، همبستگی ضعیف بین اعضای خانواده، عدم همدلی پدر و مادر، عدم حضور یا حضور کم والدین در خانه پیش‌بینی‌کننده رفتارهای پرخطر در کودکان است (۴۶). در همین راستا راهجویان در پژوهش خود نشان داد که عملکرد خانواده و ابعاد آن شامل کیفیت علاقه و نگرانی، مشارکت و همکاری، ارتباط و همراهی عاطفی اعضای خانواده و نقش‌ها قادر به پیش‌بینی پرخاشگری فرزندان هستند (۳۲). نتایج پژوهش نوروزی، نیز حاکی از آن است که خانواده‌های منسجم، صمیمی و پاسخگو قادر به پیش‌بینی پرخاشگری فرزندان به‌طور معناداری هستند (۳۵).

همچنین لوسیا و برسلا در پژوهش خود به این نتایج رسیدند که انسجام خانواده و تعارض درون خانواده پیش‌بینی‌کننده مشکلات رفتاری کودکان از جمله پرخاشگری است. افزون بر این، تعارض و انسجام خانواده به‌طور معنادار با مشکلات رفتاری برون‌نمود کودکان همراه است؛ یعنی انسجام خانواده پایین‌تر و تعارض خانواده بالاتر با مشکلات رفتاری برون‌نمود بیشتری همراه است. بنابراین سطح بالای انسجام خانواده، محافظ مشکلات رفتاری کودکان است (۳۷). نتایج پژوهش شارما و جوشی نیز حاکی از آن است که محیط خانوادگی منسجم همراه با روابط حمایتی بین اعضای خانواده، همبستگی اعضا و در عین حال حفظ استقلال فردی و بیان احساسات با سطح درگیری کمتر، پیش‌بینی‌کننده سازش یافتگی بیشتر و پرخاشگری کمتر فرزندان است (۲۳).

در تبیین این رابطه با استناد به پژوهش‌های قبلی می‌توان گفت که خانواده منسجم، توسط جو خانوادگی حمایتی و تفاهم و درک اعضای آن شناخته می‌شوند، که اعضای آن تمایل به درک و کمک برای برطرف کردن نیازها و دغدغه‌های افراد خانواده دارند (۲). بنابراین چنین ویژگی خانواده منسجم، سبب شکل‌گیری سرویس‌های حمایتی و حفاظتی درون خانواده می‌شود. از این‌رو در شرایط طبیعی در خانواده‌های به دور از تعارض و گسیختگی، ارزش‌ها و هنجارهای خانواده و جامعه به

خواسته‌های خود استفاده می‌کنند. علاوه بر این، خانواده‌هایی که منسجم و حمایت‌گر هستند می‌توانند سرچشمه بازخوردهایی شوند که تحول شناختی، هیجانی و رفتاری را تقویت کرده، به‌طوری که کودکان و نوجوانان می‌توانند با شرایط مختلف و با شیوه‌های مؤثر مقابله کنند (۱).

از محدودیت‌های اساسی این پژوهش می‌توان به جمع‌آوری اطلاعات از طریق یک منبع اطلاعاتی و روش پرسشنامه‌ای اشاره کرد بنابراین انجام این پژوهش بر روی مقاطع مختلف تحصیلی و جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از شیوه‌های مختلف پرسشنامه، مصاحبه، و منابع اطلاعاتی والدین و معلمان، نتایج دقیق‌تری را به دنبال خواهد داشت.

تشکر و قدردانی: بدین ترتیب از تمامی دانش‌آموزان، والدین و معلم‌های آنها جهت همکاری صمیمانه در انجام این پژوهش قدردانی می‌گردد.

خوبی منتقل می‌شود و به گفته شارما، خانواده‌های بهنجار و منسجم، فرزندان را تشویق می‌کنند به تأثیر احتمالی رفتار خود بر دیگران فکر کنند. در نتیجه در این خانواده‌ها بیشتر احتمال آن وجود دارد که فرزندان کدهای اخلاقی را درون‌سازی کنند. بنابراین کسب چنین کدهایی باعث عملکرد مناسب کودک و کاهش رفتار پرخاشگری می‌شود. از سوی دیگر، رشد و پرورش کودکان در خانه‌هایی که پر از تعارض و کشمکش بین والدین و اعضای خانواده باشد، نظارت و مهارگری کافی بر کودکان وجود نداشته باشد و کودکان پیوسته از سوی والدین طرد شوند، فرصت‌های لازم برای آموزش این کودکان برای برآوردن نیازهایشان از راه مناسب وجود ندارد. این امر سبب می‌شود تا کودکان نتوانند از الگوهای ارتباطی مؤثر در روابط بین‌فردی خود با دیگران بهره‌مند شوند و موانع و مشکلات موقعیتی و تنیدگی‌زا را کنار زنند. بنابراین از راهبردهای ناکارآمدی چون پرخاشگری، برای مقابله با تعارض‌ها و رسیدن به هدف‌ها و

References

1. Sharma A. Aggressive Behavior in University Students: The Role of Family Environment. *Advances in Asian Social Science*. 2012; 3(1): 622-628.
2. Nazir S, Sidra S, Malik MS, Falak S, Zarqa A, Muhammad Rizwan S. Parental Conflict And Its Effects On Youth Self Esteem (A Study At University Of Punjab). *International Journal of Asian Social Science*. 2012; 9: 1392-1400.
3. Singh S, Lundy M, Haymes M, Caridad A. Mexican immigrant families: Relating trauma and family cohesion. *J Poverty*. 2011; 15(4): 427-443.
4. Juang LP, Alvarez AA. Discrimination and adjustment among Chinese American adolescents: Family conflict and family cohesion as vulnerability and protective factors. *Am J Public Health*. 2010; 100(12): 2403-2409.
5. Leidy MS, Guerra NG, Toro RI. Positive Parenting, Family Cohesion, and Child Social Competence among Immigrant Latino Families. *J Fam Psychol*. 2010; 24(3): 252-260.
6. Ahangareanzabi A , Sharifidramadi P , Farajzadeh R. The Relationship between parenting style and adolescents aggression in Shabestar City. *Research in Cognitive and Behavioral Sciences*. 2011; 1(1): 1-8. [Persian].
7. Hedayati M. Philosophy for Children and Aggression Control. *Thinking and baby*. 2012; 2(1): 109-134. [Persian].
8. Karimi Y. social Psychology. Tehran: Payamenoor; 2014. [Persian].
9. Brugman S, Lobbestael J, Arntz A, Cima M, Schuhmann T, Dambacher F, Sack AT. Identifying Cognitive Predictors of Reactive and Proactive Aggression. *Aggressive Behavior* [serial on the Internet]. 2014; Available from: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25460976>.
10. Moretti MM, Odgers C, Jackson M. A Preliminary Look at Aggressive and Violent Behaviour in Aboriginal Adolescent Girls. New York: Kluwer Academic; 2014.
11. Snethen G, Puymbroeck MV. Girls and Physical Aggression: Causes, Trends, and Intervention Guided by Social Learning Theory. *Aggress Violent Behav*. 2008; 13(5): 346- 354.
12. Card NA, Stucky BD, Sawalani GM, Little TD. Direct and indirect aggression during childhood and adolescence: A met analytic review of gender differences, inter correlations, and relations to maladjustment. *Child Dev*. 2008; 79(5): 1185-1229.
13. Dutt D, Pandey GK, Pal D, Hazra S, Dey TK. Magnitude, types and sex differentials of aggressive behavior among school children in a rural area of West Bengal. *Indian J Community Med*. 2013; 38(2): 109- 113.
14. Meysamie M, Ghalehtaki R, Ghazanfari A, Daneshvar-fard M, Mohammadi MR. Prevalence and Associated Factors of Physical, Verbal and Relational Aggression among Iranian Preschoolers. *Iran J Psychiatry*. 2013; 8(3):138- 144. [Persian].
15. Harper CR. The Early Parent-Child Relationship and Aggression: The Mediating Role of Language. Thesis Master of Arts. In the College of Arts and Sciences. Georgia State University; 2011.
16. Wike TL. The Effectiveness of a Social Skills Intervention for Preventing Aggression in Chidren; an Evaluation of the Making Choices Intervention. Doctoral dissertation, University of North Carolina; 2011.
17. Ekinici O, Topcuoglu V, Bez Y, Sabuncuoglu O, Berkem M. Aggression during Early Childhood: Associated Factors in a Clinical Sample. *Marmara Medical Journal*, 2011; 24(3): 174-180.
18. Xu Y, Farver JA, Zhang Z. Temperament, harsh and indulgent parenting, and Chinese children's proactive and reactive aggression. *Child Dev*. 2009; 80(1): 244- 258.
19. Brotman LM, O'Neal CR, Huang KY, Gouley KK, Rosenfelt A, Shrout PE. An experimental test of parenting practices as a mediator of early childhood physical aggression. *J Child Psychol Psychiatry*. 2009; 50(3): 235- 245.
20. Hosseinkhanzadeh AA, Esapoor M, Yeganeh T, Mohammadi R. A Study of The Family Cohesion in Families with Mentally Disable Children. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 2013; 84: 749-753.

21. Victor M, Bernat H, Bernstien A, layne E. Effects of parent and family characteristics on treatment outcome of anxious children. *J Anxiety Disord.* 2007; 21(6): 835- 848.
22. Zareh M, Samani S. The Role of Family Flexibility and Cohesion in Child Goal Orientation. *Journal of Family Research.* 2008; 4(13): 17-36. [Persian].
23. Sharma M, Joshi HL. Role of Family Environment and Parenting Style in Adjustment among Male Adolescents. *Int J Curr Res Aca Reo.* 2015; 3(1): 252-263.
24. Jamshidi B, Razmi MR, Haghighat Sh, Samani S. The relationship between family cohesion and flexibility with dimensions of perfectionism. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology.* 2008; 14, 199-205. [Persian].
25. Sbicigo B, Dell'Agllo DD. (2012). Family environment and psychological adaptation in adolescents. *Academic Journal.* 2012; 25(3), 18- 23.
26. Taylor LK, Merrilees CE, Goeke-Morey MC, Shirlow P, Cummings EM. Trajectories of Adolescent Aggression and Family Cohesion: The tential to Perpetuate or Ameliorate Political Conflict. *J Clin Child Adolesc Psychol.* 2014; 13: 1-15.
27. Li Y, Putallaz M, Su Y. Interparental conflict styles and parenting behaviors: Associations with overt and relational aggression among Chinese children. *Merrill Palmer Q (Wayne State Univ Press).* 2011; 57(4): 402-428.
28. Fang CY, Egleston BL, Brown KM, Lavigne JV, Stevens VJ, Barton BA, Dorgan JF. Family Cohesion Moderates the Relation between Free testosterone and Delinquent Behaviors in Adolescent Boys and Girls. *J Adolesc Health.* 2010; 44(6): 590- 597.
29. Roche C. No Mas Violencia: Family Conflict and Youth Aggression among Latino Youth. Doctoral dissertation, Georgia State University; 2009.
30. Richmond M, Stocker C. Associations between family cohesion and adolescent siblings' externalizing behavior. *J Fam Psychol.* 2006; 20(4): 663-669.
31. Amaniyan A, Veali S, Darabi A, Asadi P. The relationship between family function and aggression. *Family and Research.* 2013; 8(13): 31-48. [Persian].
32. Rahjuyan V. Study of the relationship between family function and aggression and Self -steem In middle school boys of city Neyriz. Unpublished master's thesis. Faculty of Literature and Humanities. Islamic Azad University of Marvdasht; 2014. [Persian].
33. Liat H, Yael A. Aggressive behavior in at-risk children: contribution of subjective well-being and family cohesion. *Child Fam Soc Work.* 2012; 17(3): 284-295.
34. Hajizadeh KM. Survey the role of parent conflict on behavioral disorders of primary school students. MA thesis. Shahroud University; 2013. [Persian].
35. Nourozi V. Effect of family behavioral style on mental status of students and the attitude toward human relation in school. *Quarterly Journal of Educational Innovations.* 2002; 2(6): 31-56. [Persian].
36. Rezaei A, Cheraghi S. role of family function on self-esteem and aggression in adolescents. Second national congress of family psychology. Marvdasht; 2011. [Persian].
37. Lucia VC, Breslau N. Family cohesion and children's behavior problems: A longitudinal investigation. *Psychiatry Res.* 2006; 141(2): 141-149.
38. Sijtsema JJ, Nederhof E, Veenstra R, Ormel J, Oldehinkel AJ, Ellis BJ. Effects of family cohesion and heart rate reactivity on aggressive/rule-breaking behavior and prosaically behavior in adolescence: The Tracking Adolescents' Individual Lives Survey study. *Dev Psychopathol.* 2013; 25(3): 699-712.
39. Samani S. Evaluation Family cohesion causal model Emotional independence and consistency. Unpublished doctoral dissertation. Faculty of Education and Psychology. Shiraz university; 2003. [Persian].
40. Shahim S. implicit and explicit aggression in school student. *Psychological studies.* 2006;9(1-2): 27-44. [Persian].
41. Estevez LE, Perez SM, Ochoa GM, Ruiz DM. Adolescent aggression: effects of gender and family and school environments. *J Adolesc.* 2008;31(4): 433- 450.
42. Al-Qaisy LM, Turki J. Family Relationship of Children with Behavior Disorders. *International Journal of Learning and Development.* 2011; 1(1): 1-13.

43. Li X. Family Environment and School Environment as Predictors for Physical Aggression in Low-Income Children. Master's Thesis. The Graduate College. University of Nebraska; 2012.
44. Wang J, Liu L, Wu H, Yang X, Wang Y, Wang L. Agreement between parents and adolescents on emotional and behavioural problems and its associated factors among Chinese school adolescents: a cross-sectional study. BMC Psychiatry. 2014; 14(114):1-8.
45. Gharabaghi F. The Role of marital conflict and parental relationship with the child's cognitive, emotional and behavioral symptoms. Journal of Psychological Research. 2010; 13(1):108-89. [Persian].
46. Haghdoost A, Abazari F, Abbaszadeh A, Dortaj Rabori E. Family and the Risky Behaviors of High School Students. Iran Red Crescent Med J. 2014; 16(10): 21-30. [Persian].

The Role of Family Cohesion in Prediction of Aggressive Behaviors of Children

Fereshteh mirzaei¹, Abbas Ali Hossein Khanzadeh², Farhad Asghari³, Iraj Shakerinia⁴

Received: April 20, 2015

Accepted: June 09, 2015

Abstract

Background and purpose: Children's and adolescents' mental and physical health have great importance in every society important, and enable them to perform their social roles competently. Therefore, identifying the influencing factors which affect this major population has been one of the important issues for psychologists in recent decades. The purpose of this study was to examine the relationship between children's family cohesion and aggression.

Results: present study was a descriptive research. The study population consisted of all the fifth-grade female elementary school students who were studying in the schools of Sari City in 1393-94 academic year. Sample consisted of 254 students who were selected using random multistage cluster sampling method. Data were collected using Samani family cohesion questionnaire (1381) and Shahim Aggression Questionnaire for children (1385).

Findings: findings showed a significant negative correlation between family cohesion with the dimensions of physical aggression, relationship aggression, reactive aggression, and total aggression ($p = 0.001$). Results of regression analysis showed that about 17 percent of the variance in aggression can be explained by family cohesion.

Conclusion: According to our findings, coherent families encourage their children to think about the outcomes of their behaviors. Thus, the children of these families are more likely to internalize moral codes.

Keywords: Family cohesion, aggression, children.

---

1. *Corresponding author: M.A. in Psychology, University of Guilan, Rasht, Iran (Fereshteh.mirzaei62@gmail.com)

2. Associate Professor, Department of Psychology, University of Guilan, Rasht, Iran

3. Assistant Professor, Department of Counseling, University of Guilan, Rasht, Iran

4. Assistant Professor, Department of Counseling, University of Guilan, Rasht, Iran